

Dnr 09-0010
Hanna Sejlitz/NAW

Hörselskadades Riksförbund

Box 6605, 113 84 Stockholm

besöksadress: Gävlegatan 16

tel: +46 (0)8-457 55 00

texttel: +46 (0)8-457 55 01

fax: +46 (0)8-457 55 03

e-post: hrf@hrf.se

www.hrf.se

2009-03-26

Utbildningsdepartementet
103 30 Stockholm
elisabeth.backlund@education.ministry.se

Yttrande över En hållbar lärarutbildning (SOU 2008:109)

Hörselskadades Riksförbund, HRF är Sveriges största intresseorganisation för hörselskadade och företräder både barndomshörselskadades och vuxenhörselskadades intressen. Vi lämnar följande synpunkter på rubricerade remiss.

Inledning

FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning slår fast att det ska säkerställas att utbildning av personer, särskilt barn, med synskada eller dövblindhet eller som är döva eller hörselskadade, ges på de mest ändamålsenliga språken, formerna och medlen för kommunikation för den enskilde och i miljöer som maximerar akademisk och social utveckling. För att detta ska bli verklighet måste pedagogers kompetens att möta barn/elever med olika funktionsnedsättningar framhållas.

Målgrupp: Hörselskadade och döva

Det finns minst 10 000 hörselskadade och döva barn i åldern 0-20 år. Av dessa har 4200 hörapparat, knappt 500 cochlea-implantat (ci) och cirka 480 är döva. Övriga cirka 5 000 är hörselskadade barn och ungdomar utan hörapparat.¹ Antalet hörselskadade vuxna är betydligt högre.

Hörselskadade elever finns i alla skolformer dvs "vanliga" förskolor, grundskolor, gymnasier och vuxenutbildning samt specialskolan. Vissa kommuner har inrättat kommunala hörsel förskolor, hörselklasskolor (grundskola) och hörselklasser/spår (grundskola och gymnasium). Det finns även ett riksgymnasium för hörselskadade och döva samt hörselklass inom SFI och TFI (teckenspråk för döva invandrare). De allra flesta hörselskadade² går individualintegrerat tillsammans med hörande och denna andel ökar, särskilt inom förskolan. Ofta har den integrerade skolformen dåligt anpassade förhållanden för hörselskadade. Många hörselskadade elever är inte delaktiga i skolan och bristande kunskap gör att det är vanligt att underskatta vad eleverna behöver. Detta återspeglar sig bland annat i andelen behöriga till gymnasiet

¹ "Äh, det var inget viktigt" HRF:s årsrapport 2007

² 65 % i förskolan och 84 % i grundskolan, "Äh, det var inget viktigt" HRF:s årsrapport 2007

som är lägre³ bland hörselskadade och döva elever jämfört med hörande elever. Särskilt ämnen som språk och matematik kan vara svåra.

Hörseln är ett viktigt sinne för kommunikation och språkinläring. Detta gör att det ställs höga kompetenskrav på lärare som möter hörselskadade och döva elever att anpassa undervisningen. Om inte undervisningen är anpassad för att möta den hörselskadade elevens behov är steget inte långt till koncentrationssvårigheter, trötthet, huvudvärk, utanförskap o.s.v.

Vissa behov är gemensamma för alla hörselskadade elever såsom god ljud- och ljusmiljö, visuell komplettering till auditiv information, tillgång till hörselteknik t ex teleslinga samt anpassad gruppstorlek. Enbart tillgänglig fysisk miljö garanterar inte delaktighet. Det är också viktigt att eleverna får möjlighet att utveckla tvåspråkighet (svenskt teckenspråk och svenska). Men det kanske allra viktigaste är tillgång till hörselkunnig lärare som har kunskaper om hörselskadans konsekvenser både i en inläringssituation och socialt.

Funktionshinder som t.ex. koncentrationssvårigheter, dyslexi m.m. finns även inom hörselskadegruppen och för att möta dessa svårigheter krävs både kunskap om det aktuella funktionshindret och kunskap om hur detta påverkas av hörselskadan. Forskare⁴ menar att den fonologiska⁵ förmågan påverkas hos alla hörselskadade barn. Att upptäcka dyslexi inom denna grupp kan därför vara svårare.

Bedömning av en hörselskadad elevs kunskapsutveckling, studiesituation och vilket behov av stöd eleven har kräver att man har hörselpedagogiska kunskaper. **Lärare som undervisar hörselskadade elever behöver även audiologisk kompetens⁶ för att förstå hur hörselskadan påverkar inläring, språkutveckling m.m. och hur man pedagogiskt kan möta detta.**

Det sker stora förändringar inom gruppen hörselskadade och döva barn då 90 procent av alla döva barn opereras med cochlea implantat, ci⁷. Utan sitt ci är dessa barn döva och med ci befinner sig många barn i samma situation som hörselskadade barn gör. Vi ser därför en utveckling från att i stort sett alla döva använder teckenspråk och skriven svenska till att allt fler även använder talad svenska. Samtidigt ser allt fler hörselskadade fördelar med att utveckla tvåspråkighet (svenska och teckenspråk). Detta får tydliga konsekvenser för undervisningen och lärare måste utbildas till att möta dessa nya behov. **Man bör därför se över innehållet i lärarutbildningen med teckenspråklig inriktning samt erbjuda fortbildning för redan verksamma lärare.**

Mot bakgrund till ovanstående lämnar vi följande synpunkter.

³ Specialskolemyndigheten ”Måluppfyllelse för döva och hörselskadade i skolan” 2008

⁴ Läslära och Skriftspråka för barn med dövhet och hörselnedsättning, Carin Roos (2009)

⁵ Kunskap om hur språkljuden fungerar inom språksystemet

⁶ Kunskaper om hörsel och hörandets betydelse för människans perception, kognition, kommunikation och kontakt med sin omvärld. Även insikt om vikten av t.ex. god ljudmiljö, talavläsning, hörseltekniska hjälpmedel.

⁷ En avancerad hörapparat med en inopererad del och en yttre del.

3.2.5 Specialpedagogik

Alla lärare behöver grundläggande kunskaper om olika funktionshinder

HRF ställer sig bakom utredningens förslag att **baskunskaper om olika funktionshinder ska vara obligatoriska i all grundläggande lärarutbildning**, från förskola till vuxenutbildning. Funktionshinder som läs- och skrivsvårigheter, matematiksvårigheter liksom ADHD exemplifieras i utredningen. Vi vill också påpeka att lärare behöver grundläggande kunskaper även om elever med hörselskada. De behöver praktiska metoder för att genomföra anpassning av arbetssätt och undervisningsmaterial. Man måste ha kunskaper för att kunna identifiera en hörselskada, ha grundläggande verktyg för att möta behov som hörselskadan medför samt veta vem man kan vända sig till för att eleven ska få tillgång till specialkompetens som kan behövas.

Specialpedagoger kan inte vara experter på alla funktionshinder

HRF delar utredningens uppfattning att **alla lärare inte kan ha kompetens att arbeta med hela skalan av särskilda behov som kan finnas i en klass. Vi vill betona att det inte heller är möjligt för en speciallärare att ha expertkompetens om alla funktionshinder**. Konsekvenser av en hörselskada är inte alltid uppenbara och därför kan hörselskadades behov i skolan vara svåra att identifiera. Då räcker inte enbart övergripande specialpedagogiska kunskaper för att erbjuda den specialistkompetens som krävs för att kunna ge fullgott stöd till eleven. Därför anser vi att det är viktigt att det finns möjlighet för pedagoger att fördjupa sina kunskaper inom hörselområdet.

3.3.10.2 Sammanhållen lärarutbildning med teckenspråklig inriktning

Lärarutbildning som ger kompetens för att undervisa hörselskadade och döva elever måste säkerställas. Då menar vi inte bara specialskolan utan för alla åldrar hela vägen från förskola till vuxenutbildning inklusive SFI. **Vi instämmer i förslaget om att en sammanhållen lärarutbildning med teckenspråklig inriktning bör erbjudas även i fortsättningen**. De blivande lärarna ges då möjlighet att utveckla sin specifika profession genom att både teckenspråk och svenska används i utbildningen. De möter också tidigt i utbildningen frågor kring hörselskadades och dövas tvåspråkighet samt får möjlighet att utveckla didaktik och ämnesspecifik språkförståelse ur tvåspråkighetsperspektiv. Utredningen går inte in på innehållet i en sådan utbildning, vilket vi saknar. Vi förutsätter att lärare inom denna utbildning inte får mindre ämneskunskaper än övriga lärare inom samma inriktning (förskollärare, grundskollärare osv). Dessutom vill vi poängtera att **utbildningen även måste innehålla andra delar för att möta hörselskadade och dövas behov såsom kunskap inom audiologi och hörselteknik samt talspråkiga hörselskadades språkutveckling**. Med tanke på att de språkliga behoven inom gruppen döva och hörselskadade elever alltmer börjar gå in i varandra och specialskolans målgrupp ser annorlunda ut än tidigare är det viktigt att pedagoger inom denna profil utbildas till att möta hela gruppen med dess olika variationer i användning av tal och teckenspråk.

Påbyggnad

Vi delar utredningens uppfattning om att möjligheterna till breddning av kompetensen genom olika former av påbyggnadsutbildningar ska vara tydliga (sidan 420). Vi saknar motsvarighet till den tvååriga specialpedagogutbildningen inriktning döv-hörsel som fanns förut. Detta har lett till att det är brist på hörselpedagoger som

kan bistå med hörselkompetens i kommunerna. Vi saknar också utbildning för pedagoger som ska arbeta inom landstingets hörselhabilitering och rehabilitering. **Vi vill se ett utbildningsutbud både på grundnivå och på fördjupningsnivå som ger pedagoger möjlighet att utveckla gedigen kunskap inom hörselområdet. Detta anpassat utifrån den verksamhet de arbetar i.**

3.3.1 Förskola och 3.3.2. Förskoleklass

HRF välkomnar att utredningen framhåller att barnens kommunikation och språkutveckling ska uppmärksammas särskilt, liksom många barns erfarenhet av flerspråkighet, där vi förutsätter att teckenspråk är ett av språken. För att kunna stimulera och understödja den intensiva läs- och skrivutvecklingen som sker under förskoleåren är den pedagogiska och kunskapsmässiga utbildningen är lika viktig för förskolelärarna som för lärare inom senare delar av grundskolan. Som tidigare nämnt påverkar en hörselskada ett barns språkinläring vilket gör att pedagogen behöver kunskap och verktyg både för att identifiera svårigheter och att möta behovet. Verktögen kan se olika ut bland annat beroende på hur mycket barnet hör och hur det kommunicerar.

Hörselskadade och döva barn som tidigt får lära sig både svenskt teckenspråk och talad svenska får bättre förutsättningar att tillgodogöra sig undervisningen i skolan och möjlighet att utveckla tvåspråkighet. För att barnen ska kunna utveckla sådan tvåspråkighet krävs förskolepersonal som behärskar svenskt teckenspråk och som har kunskaper i tvåspråkig läs- och skrivutveckling för döva och hörselskadade.

Vi föreslår att det även ska finnas förskolelärarutbildning med inriktning mot att arbeta med hörselskadade och döva barn.

3.3.8 SFI

Inom SFI-utbildningen är andelen hörselskadade elever högre jämfört med övriga komvux, orsaker kan vara krigsskador, tortyr och bristfällig sjukvård i hemländerna.⁸ En del kan tycka att det är svårt att tala om sin hörselskada och en del vet inte ens om att de hör dåligt. En hörselnedsättning påverkar språkinläringen påtagligt och om man inte är medveten om detta kan det vara svårt att förstå varför man inte kan lära sig språket eller varför det går långsamt. En språkutbildning som sfi-utbildningen ställer höga krav på läraren att anpassa undervisningen för hörselskadade elever.

Varje språk har sin egen ljuduppsättning. Svenskan är ett konsonantrikt språk. När man har en hörselnedsättning är det oftast i diskanten (där konsonantljuden ligger) det är svårt att uppfatta. Man hör lättast det man är van att höra och kan man språket kan man gissa det man inte hör. När man inte kan språket kan man inte gissa, man har ingen förförståelse. Att både eleven själv och lärare är medvetna om hörselskadans konsekvenser är en förutsättning för att kunna underlätta inläringen. **Det är särskilt viktigt att inom utbildningen för sfi-lärare uppmärksamma denna problematik samt ge möjlighet för lärarna att fördjupa sig i att undervisa hörselskadade invandrare inom sfi.**

⁸ Att undervisa hörselskadade deltagare i Sfi. En praktisk handbok, Eva Norinder Specialpedagogiska institutet 2004

3.3.10.2 Specialskolan

Specialskolan är och ska vara tvåspråkig (teckenspråk och svenska). Tvåspråkig undervisning kräver särskild kompetens. Läraren måste, som utredningen framhåller i avsnitt 3.3.10.2, behärska teckenspråk samt ha fördjupade kunskaper i teckenspråk inom sitt undervisningsämne. Därutöver krävs kunskaper i att undervisa i svenska för hörselskadade respektive svenska för döva. Denna speciella kompetens är svår att tillgodose genom att grund- och ämneslärare utbildas i teckenspråk som påbyggnad (avsnitt 3.3.10.2) eller specialpedagogisk fördjupning (avsnitt 4.6.2). Det behövs en sammanhållen lärarutbildning med teckenspråkig inriktning.

Utredningen menar att "samtliga lärare i grundsär-, gymnasiesär- och specialskolan behöver ha en speciallärarutbildning inriktad på utvecklingsstörda barn och ungdomar" (sidan 295). **Vi tycker inte att alla lärare på specialskolan behöver speciallärarutbildning med inriktning utvecklingsstörning.** Man kan inte blanda ihop två olika skolformer som har två olika elevgrupper. Visserligen finns det barn med utvecklingsstörning även inom specialskolan, men det är kring dövhet och hörselskada som specialskolans lärare ska ha sin huvudsakliga kompetens sedan krävs det naturligtvis även specialkompetens om olika tilläggsfunktionshinder även inom specialskolan.

3.3.11 Modersmål

HRF samtycker med utredningen att **lärarutbildningen i modersmål bör återupptas och att det skapas möjligheter till fortbildning för obehöriga modersmållärare.** Detta ska även inkludera modersmålsundervisning och modersmållärare i teckenspråk.

4.3 Den utbildningsvetenskapliga gemensamma kärnan

Utredningen föreslår att studenterna ska läsa 7,5 högskolepoäng i specialpedagogik inom den gemensamma utbildningsvetenskapliga kärnan. Vi kan inte i förslagen utläsa att ytterligare obligatoriska studier inom specialpedagogik ska läggas in. HRF tycker med tanke på den stora elevvariation som finns i skolan idag att **7,5 poäng obligatorisk specialpedagogik är för lite.**

4.4.1 Inriktning på förskolan

Vi saknar specialpedagogik i utbildningen för förskollärare. Precis som för grundskollärare bör förskollärare få verktyg att identifiera svårigheter, ha grundläggande verktyg för att möta behov och veta vem man ska vända sig till. Påbyggnadsutbildningar på avancerad nivå bör också finnas för att ge möjligheter till fördjupning att undervisa hörselskadade och döva inom förskolans område.

4.6.2 Teckenspråk

HRF anser precis som utredningen att det krävs utbildning av teckenspråklärare, såväl i själva undervisningsämnet teckenspråk som lärare som ska undervisa på teckenspråk i andra ämnen.

Ett stort problem i Sverige idag är avsaknaden av en adekvat teckenspråklärarutbildning. Behovet är stort och det är brist på utbildade teckenspråklärare. Teckenspråk är obligatoriskt som ämne i specialskolan, en del hörselklasskolor och på riksgymnasiet för döva. Därutöver finns en mängd andra utbildningar i teckenspråk för föräldrar och syskon till teckenspråkiga barn, som modersmålsundervisning, som språkval för hörande i grundskolan, gymnasiet och

komvux, studiecirkel m.m. Teckenspråkslärarutbildning är även angelägen med anledning av den nya språklagen (prop. 2008/09:153) som beräknas träda i kraft 1 juli 2009. Lagen ger bland annat den allmänna skyldighet att ge tillgång till teckenspråk till bland annat hörselskadade och döva. För att samhället ska kunna ta detta ansvar krävs att fler kvalificerade teckenspråkslärare utbildas.

Utredningen föreslår att kunskaper i nationella minoritetsspråk ska vara meriterande vid tillsättande av lärartjänster (sid 300). **HRF anser att även kunskaper i teckenspråk ska vara meriterande då hörselskadade finns i alla skolformer.**

Sammanfattning av HRFs synpunkter på utredningens förslag

HRF ställer sig bakom utredningens förslag att baskunskaper om olika funktionshinder ska vara obligatoriska i all grundläggande lärarutbildning. Dock tycker vi att 7,5 hp obligatorisk specialpedagogik är för lite.

HRF delar utredningens uppfattning att det behövs speciallärare, men vi vill betona att det inte är möjligt för en speciallärare att ha expertkompetens om alla funktionshinder. Hörselskadade elever finns i alla skolformer, därför är det viktigt att det finns tillgång till hörselkompetenta lärare i dem alla.

En sammanhållen utbildning för lärare som ska undervisa i grupper för döva och hörselskadade som bland annat ger kunskaper i audiologi och tvåspråkighet (teckenspråk och svenska) är nödvändig. Eftersom behoven inom gruppen hörselskadade och döva elever förändras och alltmer glider in i varandra behöver man se över utbildningarna för att möta detta. Utöver detta behövs även möjlighet till olika typer av påbyggnadsutbildning och fortbildning för pedagoger som möter hörselskadade elever.

Vi saknar specialpedagogik i utbildningen för förskollärare. Vi vill också betona att sammanhållen lärarutbildning med tvåspråkig inriktning ska finnas även för förskollärare.

Vi delar inte utredningens uppfattning om att samtliga lärare i specialskolan behöver ha en speciallärarutbildning inriktad på utvecklingsstörda barn och ungdomar.

Det är särskilt viktigt att inom utbildningen för sfi-lärare uppmärksamma att andelen hörselskadade är hög inom sfi och hörselns betydelse vid språkinläring. Det ska också ges möjlighet för lärarna att fördjupa sig i att undervisa hörselskadade invandrare inom sfi.

HRF anser precis som utredningen att det krävs utbildning av teckenspråkslärare, såväl i själva undervisningsämnet teckenspråk som lärare som ska undervisa på teckenspråk i andra ämnen.

Vi samtycker med utredningen att man bör återuppta lärarutbildning i modersmål, där teckenspråk är ett av språken.

Kunskaper i teckenspråk bör vara meriterande precis som nationella minoritetsspråk.

Vänliga hälsningar
Hörselskadades Riksförbund (HRF)

Hans Ericson, generalsekreterare